

วัฒนธรรมไทย-ลาวกับการแก้ไขปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี: กรณีศึกษาลุ่มน้ำสังคโลกตอนกลาง

The Thai-Lao Culture and The Solution of Liver Fluke and Cholangiocarcinoma: A Case Study in The Middle Songkhram River Basin

เหพพร มังранี (Thepporn Munghanee)¹

Received: June 14, 2019

Revised: July 8, 2019

Accepted: August 7, 2019

บทคัดย่อ

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมไทย-ลาวกับการแก้ไขปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี กรณีศึกษาลุ่มน้ำสังคโลกตอนกลาง มีวัตถุประสงค์ดังนี้ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาของวัฒนธรรมการกินปลาดิบในอีสาน 2) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการกินปลาดิบของชุมชนในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี และ 3) เพื่อศึกษาวัฒนธรรมไทย-ลาวกับการแก้ไขปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ในภาคอีสาน วิธีการวิจัยใช้การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative) ผลการศึกษา พบว่า ในภาคอีสานพบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกินปลาดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ ตั้งแต่ยุคที่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร แสดงให้เห็นถึงความซุกชุมของปลาเกล็ดขาว และพบร่องรอยปลาดิบในวรรณคดีสำคัญของอีสานที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อยและอักษรธรรมมีวัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับการกินปลาเกล็ดขาวดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ และพบรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการกินทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชนหรือสังคม และพบว่า มิติทางวัฒนธรรมไทย-ลาวกับการแก้ปัญหาทางวัฒนธรรมการกินนั้น

¹ สาขาวิชาไทยศึกษา คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา

Thai Studies Program, Faculty of Humanities and Social Sciences, Burapha University

มี 3 ระดับ คือ 1) ระดับการตระหนักรู้และความเข้าใจขั้นพื้นฐาน 2) ระดับการปรับเปลี่ยน และเต้ยแยงคุณค่า แต่ประนีประนอมในทางปฏิบัติ และ 3) ระดับการสร้างการรับรู้แก่ ชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมให้กับชุมชน

คำสำคัญ: วัฒนธรรมไทย-ลาว, วัฒนธรรมการกินปลาดิบ, ประวัติวัฒนธรรมการกิน, การแก้ปัญหา โดยใช้มิติทางวัฒนธรรม, พยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

Abstract

The objectives of this study of “*The Thai-Lao Culture and the Solution of Liver Fluke and Cholangiocarcinoma: A Case Study in the Middle Songkhram River Basin*” were to study: 1) the history of raw (cyprinoid) fish consumption culture in Isaan, 2) the raw (cyprinoid) fish consumption culture of communities in the study area related to problems of liver fluke and cholangiocarcinoma, and 3) Thai-Lao culture and problem solving of liver fluke and cholangiocarcinoma in Isaan. The qualitative research was used in this study. This research’s results have shown that evidence related to raw (cyprinoid) fish consumption culture has been found in Isaan since the era with written evidence showing the abundance of cyprinoid fish, and traces of raw cyprinoid fish eating had been found in the important literature of Isaan recorded with Tai Noi and Dharma characters. There was also a community culture that has been related to eating raw or partially cooked cyprinoid fish. In addition, the pattern of conveying eating culture was found in both individual level, family level, and community or social level. It was also found that in the Tai-Lao cultural dimension, the solutions of cultural eating problems were divided into 3 levels: 1) the level of awareness and basic understanding, 2) the level of modification and value argumentation but compromise in practice, and 3) the level of building awareness for the community and creating community participation.

Keywords: Thai-Lao Culture, Raw Fish Consumption Culture, History of Eating Culture, Problem Solving by Cultural Dimension, Liver Fluke and Cholangiocarcinoma

บทนำ

การศึกษาเรื่องวัฒนธรรมไทย-ลาวกับการแก้ไขปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี กรณีศึกษาลุ่มน้ำสังคมตามกลาง ครั้งนี้อยู่ภายใต้โครงการ การศึกษาข้อมูล และชุดความรู้พื้นฐานทางสังคมเกี่ยวกับพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ซึ่งมุ่งศึกษา องค์ความรู้พื้นฐาน และคุณค่าพื้นฐานด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์เพื่อได้แนวทาง และแนวปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว นับเป็นโครงการวิจัยที่ 10 ของโครงการแก้ไขปัญหาพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (Cholangiocarcinoma Screening and Care Program: CASCAP) ของสถาบันวิจัยมะเร็งท่อน้ำดี คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ปัจจุบันเป็นโครงการหนึ่งได้รับการผลักดันให้เป็นภาระแห่งชาติด้วย ตามแผน “ยุทธศาสตร์ทศวรรษการแก้ปัญหาพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี” จะทำให้การแก้ไขปัญหานี้ถูกยกระดับความสำคัญจากการวิจัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นงานระดับชาติ และมีความยั่งยืนอย่างเป็นรูปธรรม มีการกำหนดหน่วยงานที่เกี่ยวข้องและมีงบประมาณให้สามารถทำงานได้โดยที่มีเป้าหมายว่า จะต้องลดการติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีให้อยู่ในระดับที่ไม่เป็นปัญหาทางสาธารณสุขอีกต่อไป (นรรค. ขันตีแก้ว, 2559)

การศึกษาประเด็นทางวัฒนธรรมนี้เป็นการขยายมุมมองการแก้ปัญหาสุขภาพไปสู่รากฐานทางวัฒนธรรมเพื่อใช้วัฒนธรรมเป็นฐานในการแก้ปัญหาสุขภาพ โดยเริ่มจากการศึกษาความเป็นมาของวัฒนธรรมชุมชนของพื้นที่ศึกษา หรือประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมชุมชนอีสานเหนือซึ่งมีรากฐานวัฒนธรรมไทย-ลาวล้านช้าง เริ่มตั้งแต่วัฒนธรรมกับการตั้งถิ่นฐานของชุมชน หรือศึกษาประเด็นเกี่ยวกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural landscape) ศึกษาเรื่องการเผยแพร่พระพุทธศาสนา และการยอมรับปรับเปลี่ยนโลกทัศน์ตามคติทางพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน ความเชื่อและประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์ในฐานะที่เป็นสิ่งขับเคลื่อนวัฒนธรรมและประเพณีชุมชน โดยมุ่งประเด็นการศึกษาไปที่การก่อเกิดวัฒนธรรมการกิน (Eating cultures) โดยเฉพาะการกินปลาเกล็ดขาวดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชน

ประเด็นในการศึกษาเพื่อให้เห็นว่า การก่อเกิดอัตลักษณ์การกิน (Eating identities) ของผู้คนในพื้นที่ที่ศึกษาและส่วนหนึ่งถลายมาเป็นอัตลักษณ์การกินของ ชุมชนมีความสัมพันธ์กับรากฐานทางวัฒนธรรมไทย-ลาวอย่างไร นอกจากนั้นยังศึกษา วิถีการกินในเชิงวัฒนธรรมว่า เป็นสิ่งแสดงออกทางวัฒนธรรม เพาะไม่พึงเป็น การแสดงออกถึงความมุ่รอดตามวิถีธรรมชาติ แต่เป็นการแสดงอัตลักษณ์บางอย่าง ที่เชื่อมโยงไปถึงสถานภาพทางสังคมของผู้คนในพื้นที่ รวมถึงการเข้าถึงทรัพยากร การกระจายรายได้ และสถานที่เศรษฐกิจ ซึ่งเชื่อมโยงกับนโยบายสาธารณะด้วย ทั้งนี้เพื่อนำไปประยุกต์ใช้กับนโยบายในการขับเคลื่อนการกินที่ปลอดภัยเพื่อเป็นทางเลือก วิถีการกินที่ดีกว่าในทุกมิติ โดยเชื่อมโยงประเด็นเรื่องคุณค่าเรื่องการกิน (Eating value) ที่มาจากการวัฒนธรรมชุมชนเป็นฐาน ซึ่งประกอบด้วยคุณค่าที่มาจากคติความเชื่อ ศาสนา และประเพณีท้องถิ่น เพื่อเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการกินในระดับปัจเจกบุคคล นำไปสู่สุขภาวะ และปลอดภัยโดยใช้วัฒนธรรมชุมชนเป็นฐาน ทั้งนี้เนื่องจากสิ่งที่ กำหนดวิถีหรือหรือรูปแบบการกินส่วนหนึ่งมาจากความรับผิดชอบทางจริยธรรม (Ethical responsibility) ซึ่งสิ่งที่กำหนดคุณค่าทางจริยธรรมของชุมชนนั้นส่วนหนึ่งมาจาก พื้นฐานทางประวัติศาสตร์ ศาสนา คติความเชื่อ ประเพณี วัฒนธรรม สถานภาพทาง เศรษฐกิจและสังคม ตลอดจนการรับรู้และทำที่ต้องคำนึงรู้ใหม่เกี่ยวกับการกิน ที่กลุ่มชาติพันธุ์ในชุมชนยึดถือปฏิบัติ และได้เรียนรู้ผ่านกระบวนการทางสังคมจาก หน่วยงานต่าง ๆ อย่างต่อเนื่อง โดยรวมเรียกว่า เป็นองค์ประกอบพื้นฐานของวัฒนธรรม ชุมชนที่มีลักษณะเป็นพลวัต (ฉัตรพิพัฒน์ นาถสุภา และปรีชา อุยตระกูล, 2560)

สีบเนื่องจากในปัจจุบันพบว่า การกินปลาเกล็ดขาวดิตตามแหล่งน้ำจืดเป็นสาเหตุสำคัญอันดับต้นของโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ซึ่งเกิดจากความผิดปกติของเซลล์เยื่อบุน้ำดีทึ้งในและนอกตับ พยาธิใบไม้ตับตัวอ่อนระยะติดต่อ (Metacercariae) จะอาศัยอยู่ในเนื้อปลา naïve พื้นบ้าน เช่น ปลาตะเพียน ปลาแม่ส่อง ปลาช่อน ปลาสร้อย ปลาแก้มชี้ ปลาหวาน ปลาขาว ปลากระสุน เมื่อคน/สัตว์กินปลาดิบหรือสุก ๆ ดิบ พยาธิตัวอ่อนในปลาจะเข้าสู่ร่างกาย เข้าสู่ลำไส้เล็ก (ซึ่งมีรูเปิดของท่อน้ำดีจากตับไปเข้าลำไส้เล็ก) เข้าสู่ตับผ่านทางรูเปิดของท่อน้ำดี และเข้าไปในรูเปิดต่อในท่อน้ำดีในตับต่อไป พยาธิใบไม้ตับเป็นพยาธิที่ตัวต่ำวัยของพยาธิอาศัยอยู่ใน

ประชาชนที่ได้รับการคัดกรอง 121,777 คน มีความเสี่ยง 26,161 คน คิดเป็นร้อยละ 21.48 จากสถานการณ์ปัญหา และข้อมูล ดังกล่าวที่ชี้ชัดว่า พยาธิใบไม้ตับมะเร็งท่อน้ำดี เป็นปัญหาสาธารณสุขสำคัญของจังหวัดนครพนม ที่ต้องเร่งรัดจัดการแก้ไขปัญหาเป็นการเร่งด่วน ในส่วนสถานการณ์โรคพยาธิใบไม้ตับในอำเภอศรีสิงห์ จังหวัดนครพนมที่เป็นพื้นที่ที่ศึกษาพบว่า ปี 2557, 2558, 2559 มีอัตราความชุกพบร้อยละ 350.08, 27.71, และ 152.51 ตามลำดับ และปี 2557, 2558, 2559 พบร้อยละ 8.75, 26.26, 13.07 ต่อแสนประชากร เฉพาะในเขตพื้นที่ตำบลสามผง ในปี 2559 มีประชาชนป่วยตายด้วยโรคมะเร็งตับและมะเร็งท่อน้ำดี สูงรองเป็นอันดับ 2 จากการป่วยตายด้วยโรคหัวใจล้มเหลว และจากการตรวจหาไข้พยาธิในปี 2557, 2558 พบร้อยละ 4.13, ร้อยละ 4.42 ตามลำดับ (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครพนม, 2557)

จะเห็นได้ว่า สาเหตุสำคัญของโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีไม่ได้เกิดขึ้นโดยบังเอิญหรือ เพราะโชคชะตาของชาวอีสานตามวิธีคิดแบบชาติกรรมนิยมหรือพรหมลิขิต (Fatalism) แต่หลายฝ่ายทราบกันดีว่า วัฒนธรรมการกินปลาเกล็ดขาวดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ เป็นสาเหตุสำคัญของโรคดังกล่าวตามที่กล่าวแล้วข้างต้น ส่วนหนึ่งของปัญหาฝังอยู่ในรากฐานทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมการกิน (Eating cultures) การศึกษาและการให้ความรู้ทั้งด้านสาธารณสุขและทางวัฒนธรรมดังกล่าว จะทำให้ชาวอีสานทั้งที่เป็นกลุ่มเสี่ยงและเยาวชน เห็นแนวทางการเปลี่ยนแปลงชาติกรรมและกำหนดชาติกรรมของตนเอง สามารถนำสมรรถนะทางวัฒนธรรม (Cultural competencies) ของชาวอีสาน ปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตและรูปแบบพฤติกรรมการกินบนเงื่อนไขทางวัฒนธรรม (Cultural conditions) ที่เอื้อต่อการพัฒนาในอนาคต บนฐานของวัฒนธรรมชุมชนอย่างยั่งยืน

ด้วยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงได้เสนอโครงการศึกษามิติทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ภายใต้โครงการศึกษาข้อมูลและชุดความรู้พื้นฐานทางสังคมเกี่ยวกับพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี เพื่อเป็นส่วนประกอบองค์ความรู้ด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ในการแก้ปัญหาพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ในลักษณะสาขาวิชาการเพื่อให้นำไปสู่การแก้ปัญหาอย่างบูรณาการ เนื่องจากปัญหาดังกล่าวไม่ใช่ปัญหาการขาดองค์ความรู้หรือเทคนิคทางวิทยาศาสตร์

อย่างเดียว แต่ปัจจุบันของปัญหาส่วนหนึ่ง เป็นปัญหาที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ด้าน วัฒนธรรมศึกษาด้วย อีกทั้งเพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์เชิงวัฒนธรรม เพื่อแก้ไขปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคอีสานอย่างยั่งยืนสืบไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

- เพื่อศึกษาความเป็นมาของวัฒนธรรมการกินในอีสานที่สัมพันธ์กับปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี
- เพื่อศึกษาวัฒนธรรมการกินปลาดิบของชุมชนในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี
- เพื่อศึกษาวัฒนธรรมไทย-ลาวกับการแก้ไขปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคอีสาน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

ขอบเขตด้านเนื้อหาดังนี้ 1) บริบทของชุมชนที่ศึกษาเน้นบริบททางวัฒนธรรม ของชุมชนที่สัมพันธ์กับปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี 2) ความเป็นมาของ วัฒนธรรมการกินในอีสานที่สัมพันธ์กับปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี 3) วัฒนธรรมการกินปลาดิบของชุมชนในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับ และมะเร็งท่อน้ำดี 4) มิติของวัฒนธรรมกับการแก้ไขปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและ มะเร็งท่อน้ำดีในภาคอีสาน ในครั้งนี้เป็นการศึกษาจากวัฒนธรรมไทย-ลาวอันเป็น วัฒนธรรมหลักในภาคอีสานปัจจุบัน

ขอบเขตเชิงพื้นที่: พื้นที่ภาคอีสานเหนือ บริเวณลุ่มน้ำสังคมตอนกลาง โดยศึกษาชุมชนหมู่บ้านในลุ่มน้ำสังคม 2 หมู่บ้าน

ขอบเขตเวลา: ตั้งแต่เดือน มกราคม 2561-มิถุนายน 2561 (ระยะเวลา 6 เดือน)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ได้รับทราบความเป็นมาของวัฒนธรรมการกินในอีสานที่สัมพันธ์กับปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

2. ได้รับทราบวัฒนธรรมการกินปลาดิบของชุมชนในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี
3. ได้รับทราบแนวทางของการสร้างวัฒนธรรมไทย-ลาวกับการแก้ไขปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคอีสาน
4. ได้รับทราบแนวทางการแก้ไขปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคอีสานโดยใช้มิติทางวัฒนธรรม เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การแก้ปัญหาสาธารณสุขเชิงวัฒนธรรมต่อไป

การทบทวนวรรณกรรม

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ศึกษาบททวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ โรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี แนวคิดเกี่ยวกับพื้นฐานด้านคติความเชื่อของวัฒนธรรมไทย-ลาว และวัฒนธรรมปลาในลุ่มน้ำสงกราน มีเนื้อหาโดยสังเขปได้ดังนี้

1. โรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

โรคพยาธิใบไม้ตับ (Liver fluke) คือ โรคที่เกิดจากท่อน้ำดีภายในตับติดเชื้อพยาธิ ที่เรียกว่า พยาธิใบไม้ตับ ซึ่งส่งผลให้ท่อน้ำดีเกิดการอักเสบเรื้อร่วมกับเกิดการอุดตันของท่อน้ำดีในตับจากตัวและไข่ของพยาธิ สำหรับประเทศไทย พบรากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือสูงถึง 72-87% ซึ่งพบได้ในทุกอายุตั้งแต่ในเด็กเล็กไปจนถึงในผู้สูงอายุ โดยอายุที่พบโรคได้สูงสุด คือ ช่วง 55-64 ปี พบรากในผู้หญิงและผู้ชายใกล้เคียงกัน

มะเร็งท่อน้ำดี (Cholangiocarcinoma) เป็นมะเร็งชนิดหนึ่งที่เกิดกับท่อน้ำดีซึ่งเป็นอวัยวะที่นำน้ำดีจากตับมายังลำไส้เล็กมะเร็งอื่น ๆ ในทางเดินน้ำดี เช่น มะเร็งตับอ่อน มะเร็งถุงน้ำดี มะเร็งของกระเพาะของว่าเตอร์ เป็นต้น (มูลนิธิมะเร็งท่อน้ำดี, 2559)

2. แนวคิดเกี่ยวกับพื้นฐานด้านคติความเชื่อของวัฒนธรรมไทย-ลาว

ตามตามหลักฐานทางโบราณคดี พื้นที่ในภาคอีสานของไทย เป็นดินแดนที่มีความเชื่อและประเพณีที่เป็นของตนเองมาก่อนสมัยประวัติศาสตร์ จึงเป็นพื้นที่ที่เป็นแหล่งสะสมวัฒนธรรมมาตั้งแต่ก่อนสมัยประวัติศาสตร์ ดังนั้นความเชื่อทางศาสนา

ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ จัดเข้าในกลุ่มของความเชื่อในศาสนาแบบดั้งเดิม ซึ่งให้ความสำคัญกับอำนาจเหนือธรรมชาติ ผี สถาน เทวตา อำนาจที่ถือลับของไสยาสต์ และโชคกลางต่าง ๆ ความเชื่อดังกล่าวสอดคล้องกับความเชื่อในศาสนาดั้งเดิมในส่วนต่าง ๆ ของโลกในสมัยประวัติศาสตร์ ศาสนาที่เคยเจริญรุ่งเรืองในเดนแดนแห่งนี้ คือ ศาสนาพระามณ์ และพระพุทธศาสนา จะเห็นได้จากบริบททางวัฒนธรรมที่เด่น ได้แก่ วัฒนธรรมทวารวดี (Dvaravati culture) วัฒนธรรมเขมรสมัยพระนคร (Khmer culture) วัฒนธรรมกลุ่มไทย-ลาว หรือวัฒนธรรมล้านช้าง (Lanchang culture) ดังกล่าวแล้วข้างต้น ในส่วนการเข้ามาของพระพุทธศาสนาในเดนแดนแห่งนี้นั้น จะเห็นได้ว่า ในเบื้องต้นพระพุทธศาสนาถูกนำแบบลังกา跟着ค์ได้รับการสนับสนุนจากกษัตริย์และประชาชนในเดนแดนแห่งนี้ตั้งแต่สมัยพุทธศตวรรษที่ 12-15 ในขณะที่ พระพุทธศาสนาแบบหมายາนจากเจนก์เริ่มเข้ามาเผยแพร่ในยุคนี้ด้วย แต่ในช่วงนี้ พระพุทธศาสนาถูกตราตรึงแบบลังกา跟着ค์ได้รับการยอมรับนับถือมากกว่า นอกจากพระพุทธศาสนาแล้วศาสนาพราหมณ์-อินดูนี้จะเข้ามา มีอิทธิพลบ้างแล้ว ต่อมา ศาสนาพราหมณ์-อินดูได้รับการยอมรับนับถือมากที่สุดในช่วงพุทธศตวรรษที่ 15-18 ดังปรากฏหลักฐานที่เป็นปราสาททินทั้งขนาดใหญ่ ขนาดกลางและขนาดเล็กกระจายอยู่ทั่วภาคอีสาน (ราชบุรี ปุณโนทก, 2527) จากพัฒนาการดังกล่าวทำให้คิดความเชื่อพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย-ลาวประกอบด้วยความเชื่อเรื่องฝีอันเป็นความเชื่อดั้งเดิม แบบไสยาสต์ท้องถิ่น คติความเชื่อแบบศาสนาพราหมณ์ และพระพุทธศาสนาถูกตราตรึง ลักษณะการสร้างสรรค์ศิลปะและวัฒนธรรมประเพณีนั้นผสมผสานระหว่างคติความเชื่อดังกล่าว จนกลายเป็นอัตลักษณ์พระพุทธศาสนาศาสนาแบบอีสานที่มีลักษณะเป็นศาสนาแบบชาวบ้าน (Popular buddhism)

3. วัฒนธรรมปلاในกลุ่มน้ำ伤กรรม

สำหรับวัฒนธรรมปลาในกลุ่มน้ำ伤กรรม เกิดจากการศึกษาเพื่อที่จะเข้าใจวิถีชีวิตริษยาอีสาน ซึ่งดูจากการบริบูรณ์ของมนุษย์เข้ากับสภาพแวดล้อมแล้วสร้างวัฒนธรรมขึ้นเพื่อการมีชีวิตรอดร่วมกัน (Survival)

แม่น้ำ伤กรรมมีความยาวประมาณ 420 กิโลเมตร มีต้นกำเนิดจากเทือกเขาภูพาน บริเวณภูพาหัก ภูพาเหล็ก เขตอำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร กับอำเภอหนองหาน จังหวัดอุตตรธานี ไหลย้อนขึ้นไปทางเหนือผ่านอำเภอหนองหาน

อำเภอป้านดุง เขตจังหวัดอุดรธานี เข้าสู่เขตสกลนครอีกที่อำเภอป้านส่วนเด่น อำเภอป้านม่วง ให้ลูกไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ในเขตอำเภอคำ塔กล้า อำเภออาทิตย์ อำเภอเชกา จังหวัดบึงกาฬในปัจจุบัน จากนั้นผ่านเข้าสู่เขตอำเภอทาม บ้านปากยาน บ้านศรีเงินชัย ตำบลสามผง บ้านดงหนองบัว ตำบลบ้านข่า บ้านแคน ตำบลสามผง บ้านท่าบ่อ บ้านนาเพียง บ้านหาดแพง บ้านโพนก่อ ตำบลนาคำ ในเขตอำเภอศรีสิงห์ แล้วเข้าสู่อำเภอท่าอุเทน แหล่งแม่น้ำโขงที่ ตำบลไชยบุรี อำเภอท่าอุเทน จังหวัดครุพนม

วัฒนธรรมปلا ในลุ่มน้ำสังคโลกนั้นถูกเรียกว่าเป็นวัฒนธรรมข้าว และวัฒนธรรมเกลือ และวัฒนธรรมปลา เนื่องจากลักษณะของลุ่มน้ำสังคโลกมีปลาที่เกิดในแหล่งน้ำตามธรรมชาติจำนวนมากกว่านึ่งร้อยชนิด ปลาจึงเป็นอาหารหลักคู่กับข้าว ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับมีปลาจำนวนมากมายั่งค้างเครื่องมือในการจับปลา การแสวงหาแหล่งที่อยู่ของปลา การทำปลาเป็นอาหารในรูปแบบต่าง ๆ และเมื่อมีปลาจำนวนมากแล้ว สิ่งที่มีอยู่ในลุ่มน้ำสังคโลก คือ เกลือ ซึ่งเป็นสารเคมีที่มีอยู่ในดินและน้ำ ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่นิยมเรียกันว่า "วัฒนธรรมเกลือ" คือ วัฒนธรรมปلا เมื่อมีข้าว มีปลา มีเกลือ และมีปลา ทำให้เกิดความมั่นคงทางอาหารในชุมชน เมื่อมีความมั่นคงทางอาหารการสร้างสรรค์สังคม และวัฒนธรรมด้านอื่น ๆ จึงตามมา ดังนั้นในวัฒนธรรมไทย-ลาว เมื่อกล่าวถึงความมั่นคงทางอาหาร จึงต้องกล่าวถึงสิ่งที่เป็นหัวใจของความมั่นคง คือ ข้าว ปลา เกลือ และปลา และวัฒนธรรมการกินอันเป็นอัตลักษณ์ของชุมชนที่เริ่มจากสิ่งตั้งกล่าว

มิติทางวัฒนธรรมในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับความหมายของวัฒนธรรมในแง่วัฒนธรรมศึกษาที่หมายถึงวิถีชีวิตมนุษย์ในสังคมทุกมิติตั้งแต่เกิด การเป็นอยู่ การกิน การตาย การมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชน รวมทั้งระบบสังคมและประเพณีที่มนุษย์สร้างเพื่อยู่ร่วมกัน ทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม

4. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ที่ผ่านมา มีการศึกษาวิจัยข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับพยาธิใบไม้ในตับและมะเร็งท่อน้ำดี ในประเทศไทยต่าง ๆ มีการค้นพบข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมบางส่วนที่เกี่ยวกับโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี กล่าวคือ ปัจจัยด้านสภาพแวดล้อมทางกายภาพที่เกี่ยวข้องกับอัตราการติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับ พบร่วมกับ

ประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตชลประทานมีอัตราการเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับสูงกว่าบริเวณอื่น และบริเวณที่ได้รับน้ำจากการชลประทานนานกว่า จะมีอัตราการเป็นโรคพยาธิใบไม้ตับที่สูงกว่าด้วย (ลันด์คิริ ศรമณี และคณะ, 2541) ปัจจัยด้านพฤติกรรมที่ทำให้ติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับซึ่งพบว่า ผู้ที่ติดเชื้อโรคพยาธิใบไม้ตับซ้ำ ก็คือผู้ที่มีพฤติกรรมสุขภาพทั่วไปไม่ค่อยดี ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวมักจะเป็นลักษณะเฉพาะของ เพศชาย ส่วนใหญ่มักจะมีพฤติกรรมบริโภคปลาดิบหรือปูรุ่งไม่สุก กับเพื่อนหรือญาติ ในครอบครัว เป็นผลให้สมาชิกในครัวเรือนติดเชื้อโรคพยาธิใบไม้ตับไปด้วย (บุญจันทร์ จันทร์มหา, 2543) พฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ของชุมชนพบว่า ประชาชนยังมีพฤติกรรมที่เสี่ยงต่อการติดเชื้อโรคพยาธิใบไม้ตับและ มะเร็งท่อน้ำดี การที่จะลดอัตราป่วยและตายจากโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ควรจะส่งเสริมการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของประชาชนให้สอดคล้องกับปัญหาและ วิถีชีวิตของชุมชน (วงศ์ณา ยศปัญญา และคณะ, 2558) นอกจากนั้นในงานวิจัยข้างต้น ยังพบเรื่องการพัฒนาภูมิแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับ ในชุมชน (กรรณทรัตน์ บุญช่วยธนาสิทธิ์ และคณะ, 2557)

สำหรับงานวิจัยมิติทางวัฒนธรรมและวัฒนธรรมการกินในอีสาน มีงานวิจัยด้านวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทยแอบลุ่มแม่น้ำโขง ซึ่งพบวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตประกอบด้วยพิธีกรรม ประเพณี ความเชื่อคุณธรรมจริยธรรม ตลอดจนภาษาและวรรณกรรม (อุดม จุมพลหล้า และคณะ, 2549) การใช้มิติทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับอาหาร พบการใช้มิติเรื่องความเชื่อเป็นรูปแบบหนึ่งในการฟื้นฟูแหล่งอาหารอีสาน (จำเนียร มัตติกิ และคณะ, 2557) ด้านวิถีการดำรงชีวิตที่สัมพันธ์กับธรรมชาติ มีงานวิจัยที่พบองค์ความรู้เรื่องปลาธรรมชาติในภาคอีสาน ซึ่งศึกษาในเขตพื้นที่ทุ่งกุารองให้ โดยศึกษาจากภูมิปัญญาคน sapla ในหมู่บ้านแห่งหนึ่ง (บุญชู วัดวงศ์ และคณะ, 2555) ด้านวัฒนธรรมการกินในอีสาน พบภูมิปัญญาด้านอาหารชนชาติพันธุ์ชาวผู้ไทยที่เป็นเอกลักษณ์แสดงออกถึงความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชาติพันธุ์ (นวรัตน์ บุญภิลักษ์, ม.ป.ป.) อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานวิจัยนำเสนอประเด็นทางวัฒนธรรมเพื่อวิเคราะห์วัฒนธรรมการกินปลาดิบตามมุมมองเชิงวัฒนธรรม ดังวัตถุประสงค์ของโครงการศึกษาครั้งนี้

5. บริบทชุมชนที่ศึกษา

พื้นที่ที่ศึกษาครั้งนี้ คือ บ้านสามผง ตำบลสามผง และบ้านข่า ตำบลบ้านข่า อำเภอศรีสิงห์ จังหวัดนครพนม ตั้งอยู่ในพื้นที่ลุ่มน้ำสังคมราษฎร ระหว่างปากลำน้ำยมถึงปากลำน้ำอูน โดยทั้งสองหมู่บ้านมีแม่น้ำสังคมราษฎร เป็นจุดที่เป็นแดนแคนท์ไฮไลต์ฝ่ายใต้และกั้นระหว่าง 2 ตำบล จึงถือว่าแม่น้ำสังคมราษฎรเป็นแดนแคนของชุมชนในเชิงภysis การประเด็นบริบทชุมชนด้านประวัติศาสตร์ ชาติพันธุ์ และการตั้งถิ่นฐาน ทั้งสองหมู่บ้านมีกลุ่มชาติพันธุ์ไทยลาวและไทยอุทิศที่อพยพมาจากการเวียงจันทน์มาตั้งถิ่นฐานในเขตอีสานเหนือ เป็นกลุ่มคนที่มีพื้นฐานมาจากวัฒนธรรมไทย-ลาว มีความสัมพันธ์กับประวัติศาสตร์วัฒนธรรมการตั้งถิ่นของชาวอีสานตั้งแต่บรรพบุรุษ สะท้อนภูมิปัญญาการเลือกพื้นที่แหล่งน้ำเป็นที่ตั้งถิ่นและประกอบอาชีพปัจจุบันบ้านสามผงแบ่งเป็น 5 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือน 761 หลังคาเรือน ประชากร 2,564 คน แยกเป็นชาย 1,260 คน และหญิง 1,304 คน ส่วนบ้านข่า แบ่งเป็น 5 หมู่บ้าน มีจำนวนครัวเรือนทั้งหมด 1,080 ครอบครัว ประชากร 3,749 คน แยกเป็นประชากรชาย 1,825 คน และหญิง 1,924 คน จากการศึกษาบริบทชุมชนด้านวัฒนธรรมยังแสดงให้เห็นว่า พื้นที่ที่ศึกษาการเป็นแหล่งกำเนิดของพระสงฆ์ในพระพุทธศาสนาที่มีความโดดเด่นด้านการปฏิบัติด้วยบุญชดของบุปผา ทำให้เป็นชุมชนที่มั่นคงในพระรัตนตรัย มีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานของอีตคอง ประเพณี และวิถีปฏิบัติของชุมชน มีวัดเป็นศูนย์กลางและมีวิถีวัฒนธรรมของชาวพุทธที่งดงามควรสืบทอด ส่งเสริม และอนุรักษ์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชุมชน ชุมชนที่ศึกษาแห่งนี้จึงนับเป็นตัวแทนหน่วยย่อยของวัฒนธรรมไทย-ลาว อันเป็นวัฒนธรรมกระแสหลักในอีสาน

วิธีการวิจัย

การศึกษาข้อมูลและชุดความรู้พื้นฐานทางสังคมเกี่ยวกับພยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) โดยมีขั้นตอน ดังนี้
1) การศึกษาบริบททางวัฒนธรรมของชุมชนและประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนจากข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary sources) และจากการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้อง
2) สร้างความเข้าใจกับผู้ที่เกี่ยวข้อง และเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์ สนทนากลุ่มย่อย และสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วม 3) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อค้นหาสมรรถนะทางวัฒนธรรม

ของชุมชน เพื่อกำหนดกิจกรรมนำไปแก้ปัญหาพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีร่วมกับชุมชน 4) นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ตามลักษณะการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative method)

กลุ่มเป้าหมายผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 48 คน ประกอบด้วย 1) ผู้นำทางด้านศาสนาและวัฒนธรรมจำนวน 4 คน 2) ผู้นำชุมชนจำนวน 4 คน 3) ผู้สร้างวัฒนธรรมการกินจำนวน 4 คน 4) ผู้ถ่ายทอดวัฒนธรรมการกินจำนวน 4 คน 5) กลุ่มเดี่ยงพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีจำนวน 20 คน 6) กลุ่มอาชีพต่าง ๆ ในชุมชนจำนวน 6 คน และ 7) กลุ่มย่อยที่รวมกลุ่มกันในโอกาสหรือประเพณีสำคัญจำนวน 6 คน

การวิจัยครั้งนี้ใช้ความรู้เกี่ยวกับโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีและวัฒนธรรมที่สำคัญในพื้นที่ คือ วัฒนธรรมไทย-ลาว และวัฒนธรรมปลาในถุงน้ำส桥ราม เป็นข้อมูลพื้นฐาน ใช้แนวคิดวัฒนธรรมศึกษาเป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนามตลอดจนอภิปรายผลการศึกษา

ผลการวิจัย

1. ด้านความเป็นมาของวัฒนธรรมการกินในอีสานที่สัมพันธ์กับปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

วัฒนธรรมการกินเป็นสิ่งที่ขับเคลื่อนสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์และเป็นสิ่งหล่อเตี้ยงอารยธรรมของมนุษย์ ในประวัติศาสตร์ภาคอีสานพบหลักฐานทางโบราณคดีในยุคต่าง ๆ ที่สะท้อนให้เห็นพัฒนาการหรือร่องรอยการกินปลาดิบน้ำดี การตั้งถิ่นฐานในยุคแรกของชุมชนในภาคอีสาน คือ ยุคก่อนประวัติศาสตร์และยุคโบราณ ยุคประวัติศาสตร์ที่พับคันดิน คุน้ำ และคุเมืองที่อาจเป็นจุดเริ่มต้นของการติดพยาธิใบไม้ตับจากการกิน และพบร่องรอยของการกินปลาดิบในวรรณกรรมสำคัญของอีสาน ในช่วงที่วรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาเริ่งยังพบร่องรอยเกี่ยวกับปลาและอาหารด้วย เช่น ในวรรณกรรมสินไซ ฉบับที่แปลโดยทรงวุฒิ ศรีวิไล มีการกล่าวถึงการปรุงอาหารแบบสุก ๆ ดิบ ๆ อยู่ด้วย ดังข้อความตอนหนึ่งที่ท้าเวสสุวันกล่าวถึงยกษกุณภัทว่า หากจักเอามันไปคั่ว ต้มเหมือนอ่อนอ้วนวัว ทำเป็นลาบ ก้อย และซ้ำ หรือแกงล้ม กฎกีไม่ขัดขืนสูญ夷. (ทรงวุฒิ ศรีวิไล, 2556) และในวรรณเรื่องผาแดงนางไอ่ ซึ่งเป็นวรรณกรรมสำคัญของอีสาน มีการกล่าวถึงการกินก้อยปลาดิบด้วย แสดงให้เห็นว่า การกินปลาดิบ

เป็นที่นิยมในภาคอีสานมาอย่างยาวนาน จากวัฒนธรรมดั้งเดิมของตนจนพัฒนามาเป็นวัฒนธรรมไทย-ลาว ในปัจจุบัน

วัฒนธรรมการกินของชาวอีสาน มีคติความเชื่อและรูปแบบการกินที่สืบทอดต่อกันมาในครอบครัวและชุมชนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในแบบทุกพื้นที่ของอีสาน โดยเฉพาะชาติพันธุ์ไทย-ลาว พบหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการกินปลาดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ ตั้งแต่ยุคที่มีหลักฐานเป็นลายลักษณ์อักษร แสดงให้เห็นถึงความซุกซึมของปลาเกล็ดขาว และพบร่องรอยป้าดิบในวรรณคดีสำคัญของอีสานที่บันทึกด้วยอักษรไทยน้อยและอักษรธรรม ไข่ช่วงรอยต่อของวัฒนธรรมพราหมณ์-พุทธ มาสู่วัฒนธรรมไทย-ลาว ซึ่งเป็นช่วงที่วรรณคดีแบบติพุทธรุ่งเรืองในอีสาน (ปรีชา พิณทอง, 2532)

การกินปลาดิบในภาคอีสานนั้นไม่ใช่สิ่งที่เกิดขึ้นแล้วหายไปโดยตามกาลเวลา แต่หากกล่าวเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์อีสานไปแล้ว เป็นภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาแต่บรรพบุรุษ ชาวบ้านนิยมปรุงจากปลาดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ คือ ลาบปลา ก้อยปลา ส้มปลา ปลาจอม ส้มปลาดิบ หม่าปลา และปลาร้า ถือว่ารายการอาหารเหล่านี้เป็นอาหารประจำท้องถิ่นของคนอีสาน แผ่นอนว่าด้านหนึ่งนั้นจะหันหนึ่งนั้นจะหันหนึ่งภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมายาวนาน และเป็นการสร้างความมั่นคงทางอาหารที่มีอัตลักษณ์ของชาวอีสาน ถ้าเกิดการเสียชีวิตจากการกินดิบ ชาวอีสานส่วนหนึ่งมักเชื่อว่า เกิดจากอำนาจจีหรือสิงเหนือธรรมชาติที่สถิตในแหล่งธรรมชาติท้องถิ่น

ต่อมาเมื่อมีการค้นพบยาชีไวไม้ตับที่ก่อให้เกิดมะเร็งตับและมะเร็งท่อน้ำดีในช่วงร้อยกว่าปีที่ผ่าน และต่อมาในช่วงระยะเวลา 30 ปีที่ผ่านมา มีรณรงค์ให้เลิกกินปลาดิบอย่างต่อเนื่อง ทำให้ภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อการกินปลาดิบ ปัจจุบันมีแนวโน้มการกินลดลงในกลุ่มอายุต่าง ๆ

2. ด้านวัฒนธรรมการกินปลาดิบของชุมชนในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเด็นบริบทชุมชนทางด้านกายภาพ พบร่วมกับลักษณะทางกายภาพโดยทั่วไปของพื้นที่จะมีลักษณะลักษณะภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำที่มักจะถูกน้ำท่วมขังในช่วงฤดูฝนที่มีน้ำหลอก โดยในพื้นที่ชุมชนบ้านข่า ลักษณะทางชีวภาพของพื้นที่พบว่า จะมีแหล่งน้ำตามธรรมชาติและแหล่งน้ำชุมชนสร้างขึ้นมากกว่า 20 แห่ง มีพื้นที่ป่าเกล็ดขาวที่เป็นพาหะโรคพยาธิใบไม้ตับที่พบ

ในพื้นที่ที่ศึกษาอยู่ชุดชุม คือ ปลาปาก (ปลาตะเพียน) ปลากระสูบ ปลาอีไทย ปลาสร้อย ปลาหัวแข็ง ปลากรุ่น ปลาขาว ปลากุญแจ ปลาชีว

นอกจากนั้นในพื้นที่ที่ศึกษามีชนิดของพืชผักที่นิยมกินกับก้อยปลา ในชุมชน ดังนี้ ผักกระโนนน้ำ ผักเม็ก ผักกุดง่อง ดีปลากัง ผักไคร่หางบาด ผักกระนองม้า ผักพาย ผักแวง ในมะกอก ลูกมะกอกสุกนิยมใส่ก้อยปลาชีว และใบบัวบก นอกจากนี้ ยังมีมดแดงเปรี้ยวที่มักจะอาศัยอยู่ตามต้นไม้ริมแม่น้ำ ซึ่งจากการสัมภาษณ์ผู้ที่ชอบกินปลาดิบให้ความเห็นว่า เมื่อเทืนมดแดงเปรี้ยว แล้วทำให้อยากินก้อยปลา เพราะก้อยปลาใส่เม็ดแดงเปรี้ยวแล้วอร่อย (ราชันย์ ถีระพันธ์, สัมภาษณ์, 31 มีนาคม 2561) นับเป็นบริบททางภัยภาพและชีวภาพที่สำคัญของชุมชนที่ทำให้เกิดวัฒนธรรม การกินที่อื้อต่อโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี จากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์ ก็คงสร้างประเด็นความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับปลา และอาหารที่เป็นความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับชนิด ประเภท และขนาดของปลาเกล็ดขาวในพื้นที่ พบว่า ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่าง โดยส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับชนิดและพันธุ์ปลาเกล็ดขาวที่มีอยู่ในพื้นที่ ชุมชน ดังนี้ 1) ชนิดของปลาเกล็ดขาวที่มีขนาดใหญ่ เช่น ปลาโจ๊ก ปลาปาก ปลาหวานจันทร์ ปลาชม ปลากราย ปลาเก้ง ปลาอีสก ปลาจี เป็นต้น 2) ชนิดของปลาเกล็ดขาว ขนาดกลาง เช่น ปลากระสูบ ปลาอีไทย ปลากุญแจ ปลาสร้อย ปลากรุ่น ปลาเวียนไฟ ปลาหัวแข็ง เป็นต้น 3) ชนิดปลาเกล็ดขาวขนาดเล็ก เช่น ปลาชีว ปลาขาวมัน ปลาขาวไส ปลาชิวอ้าว ปลาหางแดง ปลาดอกจาน ปลา กึง บาง ปลากระแตบ เป็นต้น จากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการจัดเวลาที่สนทนากลุ่มย่อยจากชาวบ้านกลุ่มเป้าหมาย ในประเด็นดังกล่าว พบว่า ชาวบ้านกลุ่มตัวอย่างโดยส่วนใหญ่ มีความคิดเห็นว่า ถ้าเป็นประเภทปลาเกล็ดขาวนั้นส่วนใหญ่จะนิยมนำมาปรุงกินดิบ หรือสุก ๆ ดิบ ๆ เช่น

อาหารประเภทก้อยปลาดิบ ซึ่งปลาที่นิยมนำมาปรุงเรียงตามลำดับ คือ⁽¹⁾ ปลาชีว ปลากรุ่น ปลาขาว (3) ปลากุญแจ ปลาขาว (4) ปลาขาวไส ปลาหัวแข็ง และ (5) ปลาชะโด ปลาหัวแข็ง ปลาปาก

อาหารประเภทปลาดิบ ซึ่งปลาที่นิยมนำมาปรุงเรียงตามลำดับ คือ (1) ปลาตองแห闷 (2) ปลาตองภายใน (3) ปลาบู่ (4) ปลาดุก และ (5) ปลากุญแจ ปลาอีไทย 3) อาหารประเภทปลาสามตัวเล็ก ซึ่งปลาที่นิยมนำมาปรุงเรียงตามลำดับ คือ (1) ปลากระสูบ (2) ปลาอีไทย (3) ปลาสร้อย (4) ปลาขาว ปลาหัวแข็ง และ (5) ปลากุญแจ

อาหารประเภทปลาส้มตัวใหญ่ ซึ่งปลาที่นิยมนำมาปรุงเรียงตามลำดับ คือ¹ (1) ปลาช่อน (2) ปลาช่อน (3) ปลาตะเพียน (4) ปลาจิ้ก และ (5) ปลาสวัดจันทร์

อาหารประเภทปลาจ้ม ซึ่งปลาที่นิยมนำมาปรุงเรียงตามลำดับ คือ (1) ปลาอีด (2) ปลาหมัด (3) ปลาลูกปลาช่อน (4) ปลาชิว และ (5) ปลาดอกเก้าว

ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ เสนونากลุ่มมีความสอดคล้องกันหรือเป็นในมิติทางเดียว สะท้อนให้เห็นข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกินปลาเกล็ดขาวดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ ของคน ในชุมชน ที่เอื้อต่อการเกิดโรคพยาธิไปไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ซึ่งวัฒนธรรมการกิน ดังกล่าวมีความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สภาพแวดล้อมทางกายภาพ และชีวภาพของชุมชนที่ศึกษาด้วย

ในด้านวัฒนธรรมชุมชนที่สัมพันธ์กับการกินปลาเกล็ดขาวดิบหรือสุก ๆ ดิบ ๆ พบว่า ในพื้นที่มีลักษณะของวัฒนธรรมชุมชน สรุปได้ดังนี้ 1) วัฒนธรรมการกิน ข้าวป่า ล้อมซุ้มจับปลา สูบบุบลา ลงแขกจับปลาเตรียมงานบุญ 2) วัฒนธรรมเรื่อง การปรุงอาหารดิบ หรือสุก ๆ ดิบ ๆ เพราะยังมีความเชื่ออาหารดิบ หรือสุก ๆ ดิบ ๆ ทำให้มีเรี่ยวแรงในการทำงาน 3) วัฒนธรรมการแบ่งปัน อยู่ด้วยกัน กินด้วยกัน หรือแบ่งปันเพื่อบ้านญาติพี่น้อง หรือวัฒนธรรมการรวมกลุ่มของหมู่ญาติในชุมชน 4) วัฒนธรรมการกินจ่ายอยู่จ่าย ซึ่งส่วนใหญ่แล้วเราจะเห็นว่าคนอีสานจะมีความเป็นอยู่ ในเรื่องของการแบ่งกินจ่ายอยู่จ่าย ทำกินจ่าย ๆ ไม่ต้องมีเครื่องปูรุ หรืออุปกรณ์ ในการทำมาก 5) วัฒนธรรมที่พึงพาศักยภาพหอยทากกินตามธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชน ท้องถิ่นเป็นหลัก เช่น แหล่งน้ำธรรมชาติ ในป่า โคล ภูเขา และไร่ท้องนา

จากการศึกษาพบว่า คนส่วนใหญ่ในชุมชนมีความคิดเห็นว่าการสืบทอดวัฒนธรรม การกินที่ถือปฏิบัติกันมาในชุมชนข้างต้นที่นิยมปฏิบัติกันมาก คือ วัฒนธรรมการกิน ข้าวป่า ซึ่งนิยมกันในช่วงฤดูแล้ง โดยการซักหวานกันไปปลาปลาหรือสูบปลา (อีสานเรียก สาปลาหรือสูบปลา คือ วิธีเออน้ำออกจากรยะ หัวย ที่สามารถทำคันдинกันน้ำได้ จนสามารถจับปลาได้จ่าย) หลังจากฤดูกาลเก็บเกี่ยวข้าวนาปีเสร็จแล้วของกลุ่ม เครือญาติในชุมชน ซึ่งถือเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญที่มีส่วนสนับสนุน และส่งเสริมให้เกิด การสืบทอดวัฒนธรรมการกินปลาเกล็ดขาวแบบปรุงดิบ หรือสุก ๆ ดิบ ๆ ของคน ในชุมชน นอกจากนั้นช่วงในฤดูกาลนี้จะเป็นช่วงที่ปริมาณน้ำตามแหล่งน้ำธรรมชาติ เช่น ห้วย หนอง บึง ที่จะอยู่ในพื้นที่ชุมชนจะลด มีน้ำน้อยจึงสามารถที่จะลงหาจับปลา

ได้ง่าย ดังนั้นคนในชุมชนจึงมักจะซักชวนกันรวมกลุ่มไปล้อมซุ้มจับปลา จึงทำให้ คนในชุมชนมีโอกาสที่จะได้กินปลาเกล็ดขาวแบบปรุงดิบ หรือสุก ๆ ดิบ ๆ กันเยอะ และได้กินบ่อยมากกว่าช่วงฤดูกาลอื่น

วัฒนธรรมการกินของชุมชนดังกล่าวที่ได้รับการสืบทอดต่อกันมา จึงเกิดเป็น ความเคยชิน และความคุ้นเคยในการกิน อีกทั้งชุมชนแต่เดิมไม่มีทางเลือกในการกิน อาหารมากนัก จะพึงพาอาศัยธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่ชุมชนเป็นหลัก และถ้าหากเป็น วิถีชีวิตเพราประปุ่งเรียบง่ายและสะดวก จนกลายเป็นอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมการกิน ของคนในพื้นที่ไปแล้ว

จากการเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์พบว่า ความเชื่อว่าการกินปลาดิบเป็น อาชญากรรมและมีผลในการทำงานยาวนานขึ้น มีเฉพาะบางกลุ่มที่กินเท่านั้น และที่ ยังเห็นว่า ดื่มเหล้าขาวจากพายาริได้แล้วจึงกินปลาดิบได้ เมื่อปรงด้วยของเบรี้ยว เช่น หมัดแดง มะนาว ก็จากพายาริได้ เมื่อปรงด้วยของเผ็ด และพืชรสเผ็ด เป็นสมุนไพรจาก พายาริได้ รวมทั้งที่ยังเห็นว่าเมื่อปรงจนได้ที่ คันผอมจนปลาดิบเป็นสีขาวก็ไม่มีพายาริ อยู่แล้ว มีเพียงบางคนและมีจำนวนน้อยมาก ในประเด็นชาติพันธุ์พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ ไทยชาวมีบ突厥 เอื้อเกื้อกูลต่อการกินปลาดิบของชุมชนมากกว่ากลุ่มอื่น (อมฤต จันทะเสน, สังภาษณ์, 21 เมษายน 2561) คติเรื่องการกินดังกล่าวสอดคล้องกับ ภูมินิเวศวัตนธรรมของพื้นที่ที่ศึกษา ส่วนรูปแบบการถ่ายทอดวัฒนธรรมการกิน ปลาดิบในชุมชนนั้น พบทั้งในระดับบุคคล ระดับครอบครัว และระดับชุมชนหรือสังคม

3. ด้านวัฒนธรรมไทย-ลาวกับการแก้ไขปัญหาโรคพายาริใบไม้ตับและ มะเร็งห่อน้ำดีในภาคอีสาน

หลักการแก้ปัญหาทางวัฒนธรรมมี 3 ระดับ คือ 1) ระดับการตระหนักรู้และ ความเข้าใจขั้นพื้นฐาน ซึ่งในที่นี้ได้กำหนดประเด็นที่ต้องตระหนักรู้เป็นพื้นฐาน คือ สภาพแวดล้อม กลุ่มชาติพันธุ์ การตั้งถิ่นฐาน และประเพณีพิธีกรรม การเข้าใจดังกล่าว เป็นพื้นฐานในการรับรู้รับทราบวัฒนธรรมการกินปลาดิบของชุมชน ซึ่งไม่ได้เกิดขึ้น อย่างทันทีทันใด แต่เป็นสิ่งที่ได้รับการปลูกฝังมาผ่านกลุ่มชาติพันธุ์ ครอบครัว ซึ่งเกี่ยวข้องกับพื้นที่ที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนในยุคแรก รวมทั้งการเข้าใจประเพณี พิธีกรรมในช่วงแรกของการตั้งถิ่นฐานที่เกี่ยวข้องกับผีปู่ตา เชื่อมโยงมาถึงการสร้างสรรค์ ประเพณีที่มาจากการคิดทางพระพุทธศาสนาผสานกับสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งที่เป็น

วัตถุสิงของและเป็นนามธรรม ทั้งนี้เพื่อให้วัฒนธรรมกินประภูตัวขึ้นในประเพณีพิธีกรรม มีตำแหน่งแห่งที่ของมันเอง จากการวิถีของวัฒนธรรมที่จะประทับประสาณและต่อรอง กับวิถีการกินดังกล่าวจะเกิดขึ้นในระดับที่สอง 2) ระดับการปรับเปลี่ยนโดยแยกคุณค่า แต่ประนีประนอมในทางปฏิบัติ ซึ่งเรียกอย่างหนึ่งว่า ระดับการสร้างความรู้ใหม่ ซึ่งจะเป็นตัวสร้างคุณค่าใหม่ด้วยแนวทางดังกล่าวเพื่อให้เกิดทักษะในการสร้างสรรค์ และปรับปรุงวัฒนธรรมการกินของชุมชนให้ปลอดภัย และสอดคล้องกับหลักการกิน ทางพระพุทธศาสนาและหลักโภชนาการสมัยใหม่ การทำให้เกิดทักษะนั้นถือว่าเป็น กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ซึ่งเริ่มจากการรับรู้รับทราบหลักการกินที่ถูกต้อง ในระดับนี้ผู้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรม เช่น พระสงฆ์ หรือชาวสหศรีรุ่นนำเสนอคติการกิน ตามหลักพระพุทธศาสนาและความรู้สมัยใหม่ เพื่อประทับประสาณกับความรู้เดิม ในชุมชน โดยธรรมชาติของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจะค่อยๆ รับและปรับเปลี่ยน โดยผ่านผู้รู้ทางวัฒนธรรมที่เป็นผู้นำชุมชน ทั้งทางด้านการปกครองและด้านศาสนา ทั้งนี้วัฒนธรรมการกินใหม่จะเกิดขึ้นเมื่อมีการยอมรับคุณค่าใหม่ ความขัดแย้งทาง วัฒนธรรมด้านนี้จะคลี่คลายไปสู่การประนีประนอมทางวัฒนธรรมในที่สุด 3) ระดับ การสร้างการรับรู้แก่ชุมชนและสร้างการมีส่วนร่วมให้กับชุมชน เริ่มจากการมีส่วนร่วม ที่เกิดจากตติความเชื่อของชุมชนเริ่มร่วมรับรู้วัฒนธรรมการกินปลาดิบ ร่วมสร้างความรู้ ด้านการกินที่เอื้อต่อสุขภาพ และร่วมหาแนวทางแก้ไขด้วยการรณรงค์ โดยเครื่องมือ ทางวัฒนธรรมเป็นสื่อในการจัดการกับปัญหาที่มีผลกระทบมาจากวัฒนธรรม ระดับนี้ เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในสังคมทั้งแบบเป็นทางการและไม่เป็นทางการ ดังที่เกิด กระแสตอบรับการรณรงค์ให้ลดละเลิกกินปลาดิบและสร้างภาพพจน์ใหม่เกี่ยวกับ การกินให้ปลอดภัยจากโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี

อภิปรายผลการวิจัย

1. ผลด้านความเป็นมาของวัฒนธรรมการกินในอีสานที่สัมพันธ์กับปัญหา โรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ที่พบว่า วัฒนธรรมการกินปลาดิบในอีสาน นอกจาก ประภูติในกระแสขอการพัฒนาการสร้างบ้านเมืองแล้ว ยังประภูติในวรรณกรรมสำคัญ ในยุคประวัติศาสตร์ด้วย การกินปลาดิบในภาคอีสาน หากมองโดยวิถีการกินแล้ว นอกจาก ความอยู่รอดของชีวิตที่ต้องอาศัยอาหารแล้ว การกินดังกล่าวยังอยู่ในวิถีแห่งสุนทรียะ

เนื่องจากมีการรวมตัวกันไปกินเป็นกลุ่ม และการกินปลาดิบมักมีการดื่มสุราอันเป็นวัฒนธรรมการดื่ม เพื่อแสดงให้เห็นหรือความสำราญในชีวิตหลังจากการทำงานหนักในเรือน หรืออาจเป็นการคลองร่วมกันในบางโอกาสของคนกลุ่มเล็ก ๆ หรือเป็นรูปแบบการกินที่เป็นการเฉลิมฉลองในวาระพิเศษของกลุ่มคนที่วัฒนธรรมเดียวกัน โดยเฉพาะชาวอีสานที่ไปทำงานต่างถิ่นเมื่อกลับไปยังภูมิลำเนาเดิมทำให้นึกถึงบรรยายกาศเก่า ๆ ที่เคยผูกพันกับห้องเร่ห้องนา เคยหาอยู่หักกินตามลำห้อยที่ในเรือน

ด้วยเหตุดังกล่าว ทำให้การกินปลาดิบได้รับการสืบทอดส่งต่อกันมาหลายชั่วคน ในที่สุดก็กลายเป็นอัตลักษณ์ด้านการกินอย่างหนึ่งของอีสาน นอกจากนั้นในเชิงสังคม การกินปลาดิบยังถูกใช้เป็นสัญลักษณ์เด็กชายอย่าง เช่น เป็นสัญลักษณ์ความเป็นชายชาติ หรือการเข้าพวากเดียวกัน การเป็นคนกล้าหาญในกลุ่มเพื่อน ประเด็นนี้ยังสอดคล้องกับผลการวิจัยด้านพฤติกรรมที่ทำให้ติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับซ้ำของบุญญัจันทร์ จันทร์มหรา (2543) ที่พบว่า เพศชายมักจะมีพฤติกรรมบริโภคปลาดิบกับเพื่อน หรือญาติในครอบครัว สัญลักษณ์เหล่านี้พับได้มากในช่วงที่ไม่มีการรณรงค์ให้เลิกกินปลาดิบ ขณะเดียวกัน เมื่อมีการรณรงค์ให้เข้าใจถึงโทษภัยของการกินปลาดิบ การกินปลาดิบก็กลับกลายเป็นสัญลักษณ์ของความไม่รู้ ความล้าหลัง หรือเกิดภาพพจน์ที่ไม่ดีกับการกินปลาดิบ หากมองในแง่เศรษฐกิจการกินปลาดิบก็เป็นทางเลือกของผู้ที่ไม่มีทางเลือกด้านอาหารการกิน น้อยกว่าคนอื่นในชุมชน การกินปลาดิบจึงเป็นภาพสะท้อนความยากจนในภาคอีสานด้วย กล่าวคือ เมื่อยังมีความยากจนโอกาสที่จะกินปลาดิบหรือแบบดิบ ๆ สัก ๆ ที่ทำให้มีโอกาสติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับและเป็นมะเร็งท่อน้ำดีก็มีมากขึ้น สมดังที่กล่าวกันว่า โรคพยาธิใบไม้ตับ และมะเร็งท่อน้ำดีที่เป็นผลมาจากการติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับนั้นเป็นโรคของคนจนโดยแท้ มองในมุมนี้หากความยากจนในภาคอีสานได้รับการแก้ไขมากก็จะส่งผลให้คนติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับลดลงมากตามไปด้วย เพราะเมื่อมีเงินใช้จ่ายสะดวกขึ้นทางเลือกการกินก็มากขึ้นด้วย

ภาพลักษณ์ของการกินปลาดิบในภาคอีสานเปลี่ยนไปเปลี่ยนมาได้ขึ้นอยู่กับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในขณะนั้น เช่น เมื่อก่อนเป็นสัญลักษณ์ของผู้ชาย มีอำนาจในการจัดสรรและเข้าถึงอาหารใหม่สุด เป็นเครื่องหมายของกลุ่มชาติพันธุ์ เป็นอาหารประกอบในพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา ปัจจุบันเป็นสัญลักษณ์ของอันตรายต่อชีวิต และสังคมเป็นเขตแดนทางการกินที่ผู้ปราศนาสุขภาพที่ดีไม่ควรเข้าไปใกล้ สอดคล้อง

การศึกษาของกรัณฑ์ บุญช่วยธนาสิทธิ์ และคณะ (2557) ที่พิบเรื่องการพัฒนา รูปแบบการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับในชุมชน

2. ด้านวัฒนธรรมการกินปลาดิบของชุมชนในพื้นที่ที่สัมพันธ์กับปัญหา โรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ผลการศึกษาข้างต้นสอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับ นิเวศวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับปรับตัวของมนุษย์ต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และสังคม ครรภ์ล่าด้วยว่าการศึกษาวัฒนธรรมการกินปลาดิบในหมู่บ้านใดหมู่บ้านหนึ่ง ไม่ได้หมายความว่า สมาชิกทุกคนในสังคมหมู่บ้านที่มีวัฒนธรรมการกินปลาดิบ จะเป็น สมาชิกของวัฒนธรรมการกินดังกล่าวด้วย มีเพียงบางคนหรือบางกลุ่มเท่านั้นเป็นสมาชิก ของวัฒนธรรมการกินปลาดิบ ดังนั้นวัฒนธรรมการกินจึงมีอยู่เป็นเฉพาะกลุ่มหรือเฉพาะ บุคคลที่อยู่ภาคในภาคอีสานเท่านั้น

3. ด้านวัฒนธรรมไทย-ลาว กับการแก้ไขปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็ง ท่อน้ำดีในภาคอีสานนี้ เมื่อกิติวิถีพฤติกรรมของชีวิตสังคมและวัฒนธรรม อันเนื่องมาจาก การกินปลาเกลี้ยงขาวดิบแล้วติดพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีมากเป็นอันดับหนึ่ง ของโลก จึงนับเป็นประกายการณ์ที่ห้ามทัยต่อหลักจริยธรรมด้านการกินในพระพุทธศาสนา อย่างมาก เนื่องจากภาคอีสานของไทยถือว่าเป็นฐานที่มั่นสำคัญของพระพุทธศาสนา เกรวะทั้งแห่งหนึ่งของโลก ในทางประวัติศาสตร์ภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่รับพระพุทธศาสนา ตั้งแต่ครรษที่ 12-14 จนถึงปัจจุบัน ประมาณครึ่งหนึ่งหรือ 50% ของวัดในประเทศไทย อยู่ในภาคอีสาน และวัดส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในหมู่บ้านชนบท ในขณะที่พระพุทธศาสนา มีหลักจริยธรรมการกินที่เอื้อต่อสุขภาพ ห่างไกลจากโรคภัย รวมทั้งการเบียดเบียน ตนเองและสัตว์อื่น อีกทั้งบรรพบุรุษในประวัติศาสตร์การสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย-ลาว มีเจตนาการมุ่งที่จะสร้างวิถีวัฒนธรรมของตนกลมกลืนกับหลักการของพระพุทธศาสนา มาหลายชั่วคน ประกายการณ์ของโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคอีสาน จึงเป็นสิ่งที่ต้องบททวนรูปแบบการสร้างวัฒนธรรมไทย-ลาว อันเป็นคำเรียกวัฒนธรรมหลัก ในอีสาน ในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมไทย-ลาว อันมีพระพุทธศาสนาเป็นรากฐาน ควรนำ หลักการกินที่ดีตามแนวพระราชศาสนามาเป็นแนวทางสนับสนุนและสร้างสรรค์ วัฒนธรรมการกิน เช่น หลักโภชเนมัตตัญญาต คือ การรู้จักประมาณในการบริโภค อาหาร หลักโภชเนมัตปายะ คือ การบริโภคอาหารที่ปลดภัยถูกสุขลักษณะ เอื้อต่อ สุขภาพและละเว้นอาหารที่ทำลายสุขภาพ หลักการพิจารณาอาหารทั้งก่อนบริโภค

ขณะนี้บริโภค และหลังบริโภค รวมทั้งข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการรับและการฉันอาหารของพระภิกษุ ในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้ในกระบวนการสร้างวัฒนธรรมไทย-ลาว ที่มีหลักพระพุทธศาสนา เป็นแก่นกลางนั้น ความมีการทบทวนท่าทีของพระเพลิอิกรรมแบบชาวพุทธซึ่งประนีประนอม กับวิถีวัฒนธรรมการกินที่มีอยู่มากรองอย่างไร

ข้อเสนอแนะการวิจัย

การแก้ไขปัญหาในระดับวัฒนธรรมการกินในชุมชน ส่วนหนึ่งจำเป็นต้องศึกษา ฐานทางคติความเชื่อที่มาจากพระพุทธศาสนา เนื่องจากวัฒนธรรมไทย-ลาวในอีสาน ปัจจุบันมีพระพุทธศาสนาเป็นฐานและองค์ประกอบสำคัญ เพื่อสร้างวัฒนธรรม การกินทางพระพุทธศาสนาที่เอื้อต่อการปลดปล่อยโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี ในชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการสร้างสรรค์วัฒนธรรมการกินที่เอื้อให้สังคมอีสาน ปลอดภัยจากโรคนี้อย่างยั่งยืนต่อไป ในระดับนโยบายการร่วมมือกับคณะกรรมการพื้นที่ รณรงค์พร้อมกับการให้ความรู้พุทธโภชนาการที่ถูกต้อง อาจเป็นวิธีการหนึ่งที่ช่วยทำให้ ปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคอีสานค่อย ๆ หมดไปในที่สุด

ในส่วนของการศึกษาต่อไปควรศึกษาเรื่องการกินในพุทธจัจยิศาสตร์กับการแก้ไข ปัญหารोคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี เพื่อสร้างองค์ความรู้ให้ประสบผลในชนบท ได้ทราบและเผยแพร่ต่อไป อีกทั้งยังเป็นแนวทางนำหลักธรรมคำสอนเรื่องการกิน ในพระพุทธศาสนามาปรับเปลี่ยนวัฒนธรรมการกินปลาดิบ ซึ่งเป็นวัฒนธรรมการกิน อย่างหนึ่งในวัฒนธรรมไทย-ลาว

กิตติกรรมประกาศ

การวิจัยครั้งนี้ เป็นโครงการย่อยภายใต้โครงการศึกษาข้อมูลและ ชุดความรู้พื้นฐานทางสังคมเกี่ยวกับพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดี กรณีศึกษาพื้นที่ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขอขอบคุณ ศศ.นพ. ณรงค์ ขันตีเดek ผู้อำนวยการสถาบัน วิจัยมะเร็งท่อน้ำดี คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น ศ.ดร. พวงรัตน์ ยงวนิชย์ ศ.ดร. เศกสรรค์ ยงวนิชย์ ที่ปรึกษาโครงการฯ ศ.ดร. ประสิทธิ์ คุณรัตน์ หัวหน้า โครงการหลัก และขอขอบคุณมายังนักวิจัย รวมทั้งเจ้าหน้าที่โครงการฯ ที่ทำงาน ในพื้นที่และประสานงานต่าง ๆ ทำให้การดำเนินการวิจัยสะดวกและสำเร็จด้วยดี

รายการอ้างอิง

- กรรณทรัตน์ บุญช่วยธนาสิทธิ์ และคณะ. (2557). การพัฒนารูปแบบการปรับเปลี่ยน พฤติกรรมในการป้องกันโรคพยาธิใบไม้ตับ ในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. กรุงเทพฯ: คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- จำเนียร มัต吉ต และคณะ. (2557). รูปแบบการสร้างสำนักเยาวชนเพื่อการอนุรักษ์และพื้นที่แหล่งอาหารของชุมชน กรณีศึกษาพื้นที่ป่าลาราณะประโภชันโคกหนองกรุง ตำบลนาแก อำเภอวัง จังหวัดหนองบัวลำภู. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.).
- ฉัตรพิพิญ นาถสุภา, ปรีชา อุยตรากุล. (2560). วัฒนธรรมและเศรษฐกิจชุมชนอีสานเหนือ. กรุงเทพฯ: สร้างสรรค์ จำกัด.
- ณรงค์ ขันดีแก้ว. (2559). เมื่อพิชิตชาลูกแรก: มหาวิทยาลัยขอนแก่นผลักดันการแก้ไขปัญหาพยาธิใบไม้ในตับและมะเร็งท่อน้ำดีให้เป็นวาระแห่งชาติ. วารสารโครงการ CASCAP โครงการแก้ไขปัญหาโรคพยาธิใบไม้ตับและมะเร็งท่อน้ำดีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, 2(6), 5-8.
- ทรงวุฒิ ศรีวิไล. (2556). วรรณคดีอีสาน เรื่อง สินไช (ลังข์คิลป์ชัย). ขอนแก่น: ขอนแก่นการพิมพ์.
- ราชบุรีโนนทก. (2527). ประวัติการสืบทอดวัฒนธรรมอีสาน. ม.ป.ท.: ม.ป.พ.
- ปรีชา พิณทอง. (2532). สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ. อุบลราชธานี: โรงพิมพ์ศิริธรรม.
- นวรัตน์ บุญภิลิ. (ม.ป.ป.). วิถีวัฒนธรรม ภูมิปัญญาด้านอาหารชาวภูไทในอีสาน. อุดรธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี.
- บุญจันทร์ จันทร์มหา. (2543). พฤติกรรมการติดเชื้อโรคพยาธิใบไม้ตับซ้ำ กรณีศึกษา ตำบลบึงเนียม จังหวัดขอนแก่น. ภาคนิพนธ์ปริญญาสาขาวิชานสุขศาสตรบัณฑิต, คณะสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหิดล.
- บุญชู วงศ์ชากา และคณะ. (2555). โครงการศึกษาองค์ความรู้ปัลารกรรมชาติในเขตทุ่งกุลาร้องให้จากภูมิปัญญาคนล้าบลา บ้านโนนสวารรค์ ตำบลโนนสวารรค์ อำเภอปทุมรัตต์ จังหวัดร้อยเอ็ดระยะที่ 2. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกอ.).

พวงรัตน์ ยงวนิชย์. (ม.ป.ป.). กระบวนการก่อมะเร็งท่อน้ำดีที่สัมพันธ์กับการติดเชื้อพยาธิใบไม้ในตับ. ขอนแก่น: คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

ไฟบูลย์ สิทธิสถาร. (ม.ป.ป.). ธรรมชาติวิทยาของพยาธิใบไม้ตับ. ขอนแก่น: คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น.

มูลนิธิมะเร็งท่อน้ำดี. (2559). ลักษณะอาการของโรคมะเร็งท่อน้ำดี. วันที่ค้นข้อมูล 18 ธันวาคม 2560, จาก <https://goo.gl/VTIaBW>.

ราชันย์ ถีระพันธ์. (31 มีนาคม 2561). กลุ่มอาชีพเกษตรกร สัมภาษณ์.

วรรณวิภา มาลัยทอง และคณะ. (2552). การศึกษาประสิทธิภาพของการบันทึกพฤติกรรม การบริโภคปลาดิบอย่างต่อเนื่องด้วยตนเองเพื่อป้องกันการติดเชื้อพยาธิใบไม้ตับ บ้านทุ่งเหียง ต.ท่ากระดาน อ.สนม จ.ฉะเชิงเทรา. วารสารเวชสาธารณสุข ที่ 5(62), 27-42.

สันติศิริ ศรอมณี และคณะ. (2541). โรคพยาธิใบไม้ตับ รายงานทางวิชาการฉบับปรับปรุงใหม่ กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.

สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครพนม. (2557). รายงานผลการปฏิบัติราชการและผลงานเด่นของกระทรวงสาธารณสุข ปีงบประมาณ พ.ศ. 2557. นครพนม: สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครพนม.

อมฤต จันทะเสน. (21 เมษายน 2561). กลุ่มอาชีพรับจ้างทั่วไป. สัมภาษณ์.

อังษณา ยศปัญญา และคณะ. (2558). ความชุกและปัจจัยที่มีต่อการเกิดโรคพยาธิใบไม้ตับ จังหวัดเลย. ขอนแก่น: สำนักงานป้องกันควบคุมโรคที่ 6 จังหวัดขอนแก่น.

อุดม จุมพลหล้า และคณะ. (2549). วัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาในวิถีชีวิตของคนไทย แบบกลุ่มแม่น้ำโขงในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาพลังแห่งต้นเชิงคุณธรรม.